

УДК 343.9

*Т.В. Корнякова, докторант
Інститут вивчення проблем
злочинності НАПрН України,
м. Харків*

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ – СУБ'ЄКТА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ (СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИЙ І КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТИ)

Загальнометодологічна вимога щодо першочергового врахування людського фактора при дослідженні різноманітних соціальних явищ обумовлює необхідність вивчення злочинності крізь призму особистості злочинця, його сутнісних властивостей. Кримінологічне питання щодо особистості останнього є одним з найбільш значущих і в той же час складних і неоднозначних. Його важливість обумовлена 2-ма причинами: а) без конкретних знань про особу злочинця неможливо вичленили найсуттєвіші чинники детермінації, що породжують злочинну поведінку, і запропонувати ефективні шляхи й засоби подолання злочинності в цілому і злочинних проявів окремих видів і груп; б) щодо вивчення особистості злочинця існують різні підходи, що залежать від соціально-історичних умов, рівня наукових досягнень і вимог соціальної практики [2, с. 27].

Проблемі вивчення особи правопорушника присвячено значну кількість публікацій. Вагомий внесок в її опрацювання зробили С.М. Абельцев, Ю.М. Антонян, І.М. Даньшин, К.Є. Ігошев, В.М. Кудрявцев, Н.С. Лейкіна, О.Б. Сахаров [Див.: 1-4; 7; 8; 10] та ін. Проте всеосяжному аналізу особистості злочинця — суб'єкта злочинів проти довкілля приділено значно менше уваги. Серед правників, які взагалі торкалися цієї проблематики, — С.В. Клименко, В.К. Матвійчук, Б.Б. Тангієв, О.Ю. Юрченко [Див.: 5; 6; 9; 11] та ін. Однак зазначений вид злочинця ще не був предметом окремого розгляду. З огляду на те, що рівень злочинності у сфері довкілля за останні 10 років збільшився на 65,3 % (!), дана стаття вбачається вельми актуальною, тим паче, що в Україні найближчим часом намічаються розробка і запровадження системи дійових заходів, спрямованих на

протидію екологічній злочинності. Результати даної публікації, вважаємо, є своєчасними й корисними ще й тому, що специфіка злочинності в царині довкілля виявляється не лише при її кримінально-правовій та кримінологічній характеристиці, а й під час аналізу особистості правопорушника, винного у вчиненні зазначених злочинів.

На відміну від злочинності загалом, а також від багатьох інших видів конкретних злочинів, злочинні посягання на суспільні відносини у сфері охорони, використання й відновлення природних ресурсів – заняття суто чоловіче. Питома вага осіб чоловічої статі у загальній чисельності правопорушників становить 97,3%. Отже, таких злочинів учинено жінками лише 2,7%. Ще вищим є цей показник (щодо питомої ваги осіб чоловічої статі) серед винних у незаконному полюванні (100 %), незаконному зайнятті рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (99,3 %), незаконному видобуванні корисних копалин (98,1 %), у тому числі бурштину й вугілля (100 %).

Зазначена статева різниця серед аналізованої категорії злочинців пояснюється не їх біологічними особливостями, а насамперед соціальними чинниками, специфікою соціальних ролей чоловіка й жінки, тим положенням, яке вони традиційно

займають у сім'ї, побуті, на виробництві, в суспільстві. Здавна визначилися функції чоловіка-годувальника (рибалки, мисливця, хлібороба), воїна і жінки-берегині — охоронниці дому, домашнього вогнища.

На поділ злочинців за статевою ознакою впливають також особливості чоловічої й жіночої праці, потреба застосування м'язової сили в процесі вчинення злочинних діянь або певних дій майже за екстремальних умов (незаконне видобування бурштину чи вугілля, незаконне полювання чи незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом у нічний час або вдалині від населених пунктів, у зимовий період тощо). Але більш доступні жінкам види господарської діяльності чи службові посади, що є об'єктами посягання або злочину при вчиненні протиправних діянь у царині охорони, використання й відновлення природних ресурсів, підвищують їх питому вагу серед правопорушників. На рівні 5 %, (а то й трохи вищою) є питома вага жінок, винних у безгосподарському використанні земель, у незаконній порубці лісу (5,5 %), умисному знищенні чи пошкодженні лісових масивів, територій, взятих під охорону держави, об'єктів природно-заповідного фонду (5,2 %), у забрудненні або псуванні земель (11,1 %).

Місцем учинення таких злочинних посягань переважно є сільська місцевість. Зважаючи на це, можна припуститися, що місцем проживання багатьох винних осіб теж повинна бути сільська місцевість. За допомогою проведеного аналізу доведено зв'язок між місцем мешкання і соціальною характеристикою людини. За цією ознакою всі винні особи поділяються на певні групи: (а) сільські мешканці — ті, які проживають на хуторах, виселках, у селах і селищах міського типу, і (б) міські жителі. При цьому (що притаманно не лише загальній групі, а й для певним сукупностям чи окремим складам злочинів) переважає число мешканців сільської місцевості, яких 73 %, тобто майже втричі більше, ніж жителів міських (27 %). Майже таким, (а в деяких випадках і вищим) є цей показник серед винних у: (а) незаконному видобуванні корисних копалин (72,8 %); (б) незаконній порубці лісу, незаконному полюванні й незаконному зайнятті рибним, звіриним чи іншим водним добувним промислом (76,4 %); (в) забрудненні або псуванні земель і безгосподарському використанні їх (78,7 %); (г) незаконній порубці лісу (89,6 %).

Дві третини від загальної чисельності становить питома вага сільських мешканців серед засуджених за незаконне

видобування корисних копалин (63,3%) і незаконне зайняття звіриним, рибним чи іншим водним добувним промислом (68,5 %). Питома вага міських мешканців, у свою чергу, є найвищою серед осіб, винних у: (а) незаконному зайнятті рибним, звіриним чи іншим водним добувним промислом (31,5 %); (б) незаконному видобуванні корисних копалин (36,7 %) і (в) незаконному полюванні (59,4 %).

Наведені дані стосовно питомих ваг міських мешканців пояснюються такими обставинами. По-перше, майже кожне друге незаконне зайняття рибним, звіриним чи іншим водним добувним промислом (39,6 %) були виявлені і припинені саме наприкінці тижня (протягом п'ятниці – неділі). Цим підтверджується факт виїзду міських жителів у сільську місцевість (за межі міст) з метою вчинення злочинів певної спрямованості. По-друге, незаконне видобування корисних копалин (серед них переважає вугілля) було виявлено в містах, тобто за місцем розташування занедбаних шахт. Отже, такі злочини вчинялися в першу чергу саме мешканцями міст.

Певна специфіка властива й віковій характеристиці особи винного у вчиненні злочинів у зазначеній сфері. По-перше, серед них майже немає неповнолітніх (лише 1,1 %). Але якщо

серед засуджених за незаконну порубку лісу неповнолітніх виявлено 1,6 %, за незаконне зайняття рибним, звіриним чи іншим водним добувним промислом – 1,2 %, то серед тих, хто незаконно полював на звірів, птахів чи інші види тваринного світу, – лише 1,1 %, а хто незаконно видобував корисні копалини, – лише 0,7 %. Разом із тим не зафіксовано неповнолітніх за фактами забруднення або псування земель, безгосподарського їх використання, а також знищення або пошкодження лісових масивів чи територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду. На такий поділ неповнолітніх злочинців з урахуванням переважання сільських мешканців впливає перш за все загальне старіння сільського населення і зайнятість навчанням цієї вікової групи, у тому числі пов'язаним із залишенням місця постійного проживання.

Невисокою є також питома вага осіб пенсійного віку (60 років і старше). У загальній масі їх виявлено лише 2,7%. Але цей показник корелює з характером злочинної поведінки і станом фізичного здоров'я. Наприклад, серед винних у незаконному зайнятті рибним, звіриним чи іншим водним добувним промислом їх зафіксовано лише 2,0 %, серед тих, хто

вчинив незаконне полювання, – 2,2 %, незаконне видобування корисних копалин – 2,6 %, незаконну порубку дерев або чагарників, – 3,1 %. Дещо вищою (вдвічі – втричі) є питома вага цієї вікової групи серед винних в умисному знищенні або пошкодженні лісових масивів чи територій, взятих під охороною держави, або об'єктів природно-заповідного фонду (5,9%), у безгосподарському використанні земель (10 %), у їх забрудненні або псуванні (11,1 %).

Загалом же серед злочинців цієї категорії переважають особи віком від 29 до 49 років (54,8%). Привертає увагу той факт, що цей показник (за незначним винятком) є майже однаковим за всіма аналізованими складами злочинів, а саме: незаконне полювання – 52,2%, незаконне видобування корисних копалин – 52,7 %, незаконне зайняття рибним, звіриним чи іншим водним добувним промислом – 54,3 %, забруднення або псування земель – 55,5 %, незаконна порубка лісу – 57,1 %. Вищою (70 %) є питома вага цієї вікової групи серед винних у безгосподарському використанні земель, нижчою (47,1 %) – в умисному знищенні або пошкодженні лісових масивів чи територій, взятих під охорону держави, або об'єктів природно-заповідного фонду.

Серед таких осіб найбільшою є вікова група від 29 до 39 років (30,5 %), дещо меншою (24,3 %) віком 40 – 49 років. Такий поділ зафіксовано серед винних у незаконній порубці лісу (відповідно 34 % і 22,9 %), незаконному зайнятті рибним, звіриним чи іншим водним добувним промислом (32,5 % і 31,8 %), незаконному полюванні (28,9 % і 23,3 %). Однакову частку (35% і 35%) становить ця вікова категорія серед винних у безгосподарському використанні земель, вищою є питома вага серед засуджених за забруднення (40-49 років) або псування земель (48,1 % проти 7,4 % у віці 29 – 39 років), умисне знищення або пошкодження лісових масивів чи територій, взятих під охорону держави, або об'єктів природно-заповідного фонду (35,3 % проти 11,8 %), незаконне видобування корисних копалин (28,1% проти 24,6 %).

Загальна питома вага інших вікових груп становить: у віці від 18 до 24 років – 16,2% (у тому числі 17,6% і 17,4% за статтями 240 і 249 КК, але лише 5% за ст. 254 КК, не зафіксовано за ст. 239 КК); 25 – 28 років – 14,3% (20% і 16,3% за статтями 248 і 249 КК, 7,4% за ст. 239 КК, не зафіксовано за ст. 254 КК); 50 – 59 років – 11% (25,9% і 16,5% за статтями 239 і 240 КК, 8,9% і 7,7% за статтями 249 і 246 КК).

Специфіка вікової структури аналізованої категорії правопорушників обумовлена перш за все змістом і цілеспрямованістю злочинної діяльності, фізичними можливостями особи, наявним професійним і життєвим досвідом та ін.

Місце проживання (сільська місцевість) і вікова належність (перевага осіб вікових груп понад 28 років) віддзеркалилися на освітньому рівні аналізованої категорії злочинців. Для досліджуваних осіб характерним є певне відставання за рівнем освіти від середнього показника для населення України. Майже дві третини правопорушників (65,2 %) мали загальну освіту в обсязі повної загальної середньої (43 %), базової загальної середньої (22,2 %) і початкової загальної (4 %). Цей показник у поєднанні з іншими особистісними ознаками відбився на спрямованості їх злочинної діяльності: серед винних у (а) незаконному зайнятті рибним, звіриним чи іншим водним добувним промислом повну або базову середню освіту мали 73 %, тобто кожен третій з чотирьох; (б) у незаконній порубці лісу – 68,9 %; (в) у незаконному полюванні – 65,6 %; (г) у незаконному видобуванні корисних копалин – 52,5 %; (д) у забрудненні або псуванні земель – лише 14,8 %.

Дещо нижчий рівень освіти (повна або базова загальна середня) за окремими складами злочинів компенсується наявністю професійно-технічної освіти, а то навіть повної чи базової вищої. За умови, що загальна питома вага осіб з професійно-технічною освітою становить 21,9%, серед винних (а) у незаконному полюванні такий рівень освіти зафіксовано у 23,3% осіб, (б) у незаконному видобуванні корисних копалин – у 31%, (в) у забрудненні або псуванні земель – аж у 37%. Майже те ж саме можна сказати і про осіб з повною або базовою вищою освітою: серед осіб загальної групи цей показник дорівнює лише 8,8%, проте серед винних у забрудненні чи псуванні земель – 48,1%, у незаконному видобуванні корисних копалин – 12,9%. Оскільки видобування корисних копалин вимагає наявності певного професійного досвіду, цим і пояснюється високий рівень осіб з професійно-технічною або повною чи базовою вищою освітою.

Відзначимо, що забруднення або псування земель досить часто є наслідком недодержання конкретних виробничих норм, тобто ці правопорушення вчиняються посадовими особами. Цією обставиною зумовлюється висока питома вага засуджених осіб з професійно-технічною освітою, повною або базовою вищою.

Проаналізований нами певний зв'язок між освітнім цензом злочинців відповідних категорій і характером учинених ними злочинних діянь підкріплюється даними про наявність або відсутність спеціальності (професії). За неповними даними (відповіді стосовно наявності або відсутності спеціальностей, професії отримано щодо 84,2 % засуджених) у загальній масі злочинців досліджуваної категорії переважають особи, які мають спеціальність. Їх питома вага становить 48 % проти 36,2 %, які на час учинення злочину її не мали. Підкреслимо, що цей показник знижується внаслідок невисокої частки осіб зі спеціальністю серед, винних у незаконній порубці лісу (38,5%) й незаконному зайнятті рибним, звіриним чи іншим водним добувним промыслом (44,8 %).

У той же час, питома вага злочинців, які мали спеціальність, була вищою, ніж по групі загалом серед винних у (а) незаконному видобуванні корисних копалин (49,8 %, не мали спеціальності – 26 %), (б) незаконному полюванні (відповідно 54,4 %; і 32,2 %), (в) безгосподарському використанні земель (85 % і 15 %), (г) забрудненні або псуванні земель (92,6 % і 3,7 %); майже порівну – винні в (д) незаконному зайнятті рибним, звіриним чи іншим водним добувним

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

промислом (44,8 % і 43,7 %), (е) незаконній порубці лісу (40,3 % і 41,1 %).

Привертають увагу дані, що стосуються сімейного стану досліджуваних (відповіді одержано від 98,8 % винних). За умови, що 82,8 % із них старше 25 років, у шлюбі перебувало менше двох третин (61,4 %). Таким самим є цей показник (61,4 %) серед засуджених за незаконне зайняття рибним, звіриним чи іншим водним добувним промислом, але нижчим серед тих, хто вчинив незаконну порубку лісу (60,3 %) чи незаконне видобування корисних копалин (59,7 %). Разом із тим питома вага таких осіб була вищою серед винних у незаконному полюванні (72,2 %), забрудненні або псуванні земель (74,1 %), безгосподарському їх використанні (95 %).

Не менш цікавими виявилися дані щодо питомої ваги неодружених (незаміжніх) або розлучених, які становили 31,6%. Трохи вищий цей показник серед засуджених за (а) незаконне видобування корисних копалин (33,2 %), (б) незаконне зайняття рибним, звіриним чи іншим водним добувним промислом (34,3 %), (в) знищення або пошкодження лісових масивів чи територій, взятих під охорону держави, або об'єктів природно-заповідного фонду (47,1 %). Для порівняння: серед винних у

(г) незаконному полюванні цей показник дорівнює лише 22,2 %, (д) забрудненні або псуванні земель – 18,5 %, безгосподарському використанні земель – 5 %.

Не дуже значною є питома вага осіб, які на момент учинення злочину були розлучені (4,6 % за загальною групою). Коливання цього показника за окремими складами злочинів є невеликими. Вище середнього він становить за (а) незаконне видобування корисних копалин (5 %), (б) незаконну порубку лісу (6 %), (в) забруднення або псування земель (7,4 %), але нижче середнього він спостерігається серед винних у (г) незаконному зайнятті рибним, звіриним чи іншим водним добувним промислом (3,4%), (д) незаконному полюванні (3,3 %). До речі, жодної такої особи не зафіксовано серед винних у вчиненні злочинів, передбачених ст. 254 і статтями 245 і 252 КК; одиницями в загальній групі (1,2%) й за окремими складами злочинів (за ст. 240 – 1,6% і за ст. 249 – 0,9%) представлені вдівці (вдови).

Переважно з перебуванням у шлюбних відносинах пов'язана така соціальна ознака людини, як наявність утриманців. Значимо, що досліджувана категорія злочинців не дуже була обтяжена необхідністю піклуватися про когось, і це при тому, що 61,4 % із них перебували в

шлюбі, але лише 38,7 % мали на утриманні неповнолітніх дітей. Вище середнього є цей показник серед засуджених за статтями 239 і 249 КК (по 40,7 %), ст. 246 КК (41,9 %), ст. 254 КК (55 %) і ст. 248 КК (58,9 %).

Ще 5 % досліджуваних мали піклуватися про непрацездатних батьків, а 1,5% – про інших непрацездатних членів сім'ї. Отже, 45,2 % із них мали на утриманні кого-небудь із членів сім'ї. На рівні середнього по групі чи нижче від нього цей показник є серед винних у (а) незаконному зайнятті рибним, звіриним чи іншим водним добувним промислом (45,2 %), (б) умисному знищенні або пошкодженні лісових масивів чи територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду (41,1 %), (в) незаконному видобуванні корисних копалин (36,8 %). Водночас вищою є питома вага таких осіб серед засуджених за ст. 246 КК (47,5 %), ст. 254 КК (55 %), ст. 239 (55,5 %) і ст. 248 КК (74,4 %).

Є сенс наголосити на наявності певного зв'язку між часом (днем тижня й часом доби) вчинення злочину й родом занять винних. Лише 40,3 % із них на цей момент були зайняті постійною працею. Найвищим цей показник є серед винних у (а) забрудненні або псуванні земель (74,1 %), (б) незаконному

полюванні й безгосподарському використанні останніх (по 50 %), (в) незаконному зайнятті рибним, звіриним чи водним добувним промислом (43,2 %); трохи нижчим – (г) у незаконному видобуванні корисних копалин і (д) незаконній порубці лісу (по 36,7 %, або на рівні однієї третини).

За характером і спрямованістю працевлаштування особи, які постійно працювали, поділились у такий спосіб. Посадовці (службовці) становлять 6 %, кваліфіковані працівники – 15,4 %, решта (18,9 %) – особи, зайняті фізичною некваліфікованою працею. Посадовці (службовці) переважають серед засуджених за забруднення або псування земель (74,1 %) і безгосподарське їх використання (50 %). Найнижчим цей показник є серед винних у незаконній порубці лісу (3,8 %) й незаконному зайнятті рибним, звіриним чи іншим водним добувним промислом (2,2 %).

Перш ніж детальніше охарактеризувати поділ за аналізованими статтями КК останніх 2-х груп постійно працюючих, зазначимо незначну (на рівні 2,2 – 3,5 %) перевагу зайнятих фізичною некваліфікованою працею. Доречно наголосити, що не зафіксовано кваліфікованих і некваліфікованих трудівників серед постійно працюючих і засуджених за статтями 239 і 254 КК; се-

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

ред засуджених за статтями 245 і 252 КК співвідношення цих 2-х груп становить 2:1.

Питома вага осіб, які виконували фізичну некваліфіковану роботу, дорівнює 18,9 %, у тому числі за ст. 249 КК – 22,6 %, ст. 248 КК – 20 %, ст. 246 КК – 18,1 % і ст. 240 КК – 15,9 % (середня питома вага за статтями 246, 248 і 249 КК становить 20,5 %).

Середній показник осіб, які постійно були зайняті кваліфікованою працею, дорівнює 15,7 %, у тому числі за ст. 249 КК – 18,4 %, ст. 248 КК – 17,8 %, ст. 246 КК – 14,8 % і ст. 240 КК – 12,4 % (в середньому за статтями 246, 248 і 249 КК – 16,8 %). Відповідно до наведеного сумарна питома вага цих 2-х категорій становить 34,3 %: за ст. 249 КК – 41 %, ст. 248 КК – 37,8 %, ст. 246 КК – 32,9 % і ст. 240 КК – 28,3 %.

Питома вага винних, які були зайняті постійною роботою на момент учинення злочину, суттєво доповнюється тими, хто був зайнятий роботою тимчасово, періодично або добували засоби до існування самопрацевлаштуванням. Серед загальної маси винних виявлено 10,6 % осіб, які були зайняті підприємництвом, у тому числі за ст. 254 КК – 25 %, ст. 249 КК – 12,2 %, ст. 246 КК – 12,1%, ст. 240 КК – 7,9% і ст. 248 КК – 2,2%. Дещо вищою (на рівні 12,3%) є питома вага винних, які були зайняті на

власній присадибній ділянці або надавали ті чи інші послуги своїм односельцям. Цей показник також є вищим серед винних у незаконному зайнятті рибним, звіриним чи іншим водним добувним промислом (12,6%) і незаконній порубці лісу (13,8%), але нижчим за ст. 240 КК (незаконне видобування корисних копалин) – 11,7% і ст. 248 КК (незаконне полювання) – 8,9%.

Серед досліджуваних осіб привертає увагу факт високої питомої ваги тих, хто не працював і не навчався (29,8 %). Але якщо серед засуджених за ст. 249 КК цей показник дорівнював 25,6 % або за ст. 248 КК – 27,8 %, то серед винних у незаконній порубці лісу він становив 31,8%, у незаконному видобуванні корисних копалин – аж 34,8 %.

З урахуванням того, що вікова категорія серед досліджуваних осіб (понад 50 років) становить 13,7 %, пенсіонерів серед них зафіксовано 3,6 %. Вищим є цей показник серед винних у забрудненні або псуванні земель (7,4 %) і незаконному полюванні (6,7 %), нижчим – серед засуджених за незаконне зайняття рибним, звіриним чи іншим водним добувним промислом (3,3%) і незаконне видобування корисних копалин (3,1 %). Отже, за умови незайнятості постійною працею і за браком правомірних джерел до існування конкретні сільські

мешканці спрямовують свої зусилля на незаконне, з корисливих мотивів заволодіння природними багатствами у зручний для них час доби й день тижня.

Особливістю досліджуваних злочинів є потреба у тривалому й інтенсивному застосуванні фізичних зусиль для реалізації протиправного наміру й досягнення поставленої мети. Деякою мірою цією вимогою пояснюється факт відсутності у винних (за переважною більшістю аналізованих кримінально-правових норм) скарг на загальний стан фізичного чи психічного здоров'я, за винятком окремих відхилень у фізичному стані, зумовлених віковими змінами. Виняток із цього висновку становлять лише винні в незаконній порубці дерев і чагарників (ст. 246 КК) і незаконному зайнятті рибним, звіриним чи іншим водним добувним промислом (ст. 249 КК). Серед цих категорій злочинців виявлено (відповідно 9,8 % і 8,5 %) хронічно хворих на серцево-судинні захворювання або захворювання шлунково-кишкового тракту і (6,9% та 6,1%) хворих на алкоголізм.

На особливу увагу заслуговує соціально-правова оцінка поведінки досліджуваних осіб до вчинення злочину і кримінально-правова характеристика їх протиправної діяльності. Кримінологічне значення такої ін-

формації полягає в тому, що на її підставі можна дійти однозначного висновку: вчинення особою злочину у сфері довкілля було випадковим чи її протиправна поведінка — результатом (наслідком) поступового збільшення (зростання, посилення) інтенсивності антисуспільної поведінки. У зв'язку із цим підкреслимо, що серед досліджуваних осіб досить високою (на рівні 46,8 %, або майже кожен 2-й) є питома вага тих, чия поведінка за місцем проживання або роботи протягом року, що передував учиненню злочину, характеризувалася непоодинокими антисуспільними проявами, внаслідок чого викликала обґрунтовані нарікання (обурення, осуд) з боку родинного оточення, мікросередовища або громадськості. Нерідко такі вчинки отримували правову оцінку з боку правоохоронних органів, що виявлялось у накладенні адміністративних стягнень. Найвищим цей показник відмічено серед винних у незаконному видобуванні корисних копалин (45,3 %) і незаконному зайнятті рибним, звіриним чи іншим водним добувним промислом (42,8 %), найнижчим — серед винних у незаконному полюванні (38,7 %).

Майже в кожній другій родині (45,7 %) осіб, які перебували у шлюбі, зафіксована тривала сімейно-побутова конфліктність,

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

причиною якої ставали часті сутички між членами сім'ї з приводу аморальної поведінки винного, зловживання ним спиртними напоями, невиконання батьківських обов'язків щодо матеріального забезпечення неповнолітніх дітей, ухилення від їх виховання тощо. Найчастішими такі факти спостерігалися серед винних у незаконному зайнятті рибним, звіриним чи іншим водним добувним промислом (49,1 %) і в незаконній порубці лісу (47,9 %).

На адресу винних, які не перебували у шлюбі, претензії висловлювалися з приводу аморальної поведінки, підтриманні дружніх стосунків з особами, схильними до вчинення злочинів, у тому числі з тими, хто відбував покарання в місцях позбавлення волі. У більшості випадків (49,7%) негативне їх оцінювання за місцем роботи зумовлено недотриманням трудової дисципліни, зокрема, частими відлученнями з робочого місця, зневажливим (брутальним) ставленням до оточуючих та ін.

Питома вага раніше засуджених серед досліджуваних осіб є незначною (8,7 %). Деяко вищою є частка раніше засуджених серед винних у вчиненні злочинів, передбачених статтями 249 (9,2 %), 240 (9 %) і 246 (8,8 %) КК, набагато нижчою – за статтями 248 (5,4 %), 254 (5 %) і 239 (3,7 %) КК. Серед тих, хто раніше був за-

суджений, загальний рівень однорідної повторності становить 29,4 %, у тому числі за ст. 249 КК – 32,9%, ст. 240 КК – 28,8 % і ст. 246 КК – 28,5%.

Показник повторності правопорушень (загальної, однорідної або тотожної) значно зростає за рахунок неодноразового вчинення цими особами протягом останнього року адміністративних правопорушень. Навіть за умови високої латентності за аналізований період адміністративного стягнення зазнали 24,4 % осіб, найчастіше за такі правопорушення, як (а) незаконна порубка, пошкодження чи знищення лісових культур і молодняку (ст. 65 КУАП) – 18 %; (б) порушення правил використання об'єктів тваринного світу (ст. 85) – 17,5 %; (в) учинення насильства в сім'ї, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми (ст. 1731) – 13,5 %; (г) дрібне викрадення чужого майна (ст. 51) – 11,1 %; (д) дрібне хуліганство (ст. 173) – 10,3 %, (е) знищення корисної для лісу фауни (ст. 76) – 9,3 %; ще 0,7 % були притягнуті до адміністративної відповідальності за (є) порушення правил використання земель (ст. 53) – 0,7%; (ж) псування й забруднення сільськогосподарських чи інших земель (ст. 52) – 0,9 %; (з) інші адміністративні правопорушення – 18,7 %.

У сфері довілля за попередньою змовою групою осіб учинено 19,7% аналізованих злочинів: (а) майже кожне третє (31%) – за незаконне полювання, (б) кожне четверте – п'яте – за незаконне зайняття рибним, звіриним чи іншим водним добувним промислом (23,7 %), (в) за незаконну порубку лісу (22,5 %). Лише у 12,2 % випадків незаконне видобування корисних копалин було вчинено за іншими складами злочинів у сфері довілля, де фактів групового вчинення злочину не виявлено.

Незначною є питома вага аналізованих злочинів, учинених у змішаній групі, тобто за участю неповнолітніх. Якщо їх загальний показник становить 4,6 %, то за ст. 246 КК (незаконна порубка лісу) він дорівнює 6,9 %, ст. 249 КК (незаконне зайняття рибним, звіриним чи іншим водним добувним промислом) – 3,8 % і ст. 240 КК (незаконне видобування корисних копалин) – 3,2 % (незаконне полювання

вчинене в групі лише дорослих).

З огляду на факт вчинення певної частини аналізованих злочинів у царині довілля за попередньою змовою групою осіб поділ винних за відповідними статтями КК має такий вигляд: за ст. 249 КК – 37,2% осіб, ст. 246 КК – 30,9 %, ст. 240 КК – 25,2 %, ст. 248 КК – 3,9 %, за всіма іншими – 2,8 %. Отже, переважна більшість винних (або 97,2 %) спрямували свої протиправні дії на незаконне заволодіння природними багатствами, тобто злочин учинювався з корисливих спонукань, корисливою метою і з прямим умислом.

За таких умов і з урахуванням викладених результатів протиправної соціальної оцінки поведінки, що передувала вчиненню злочину, існують усі підстави стверджувати, що в переважній більшості випадків вона була наслідком поступового зростання інтенсивності діянь антисуспільного спрямування.

Список літератури: 1. *Абельцев С.Н.* Личность преступника и проблемы криминально-го насилия. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – 207 с. 2. *Антонян Ю.М.* Изучение личности преступника: Учеб. пособ. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1982. – 80 с. 3. *Даньшин И.Н.* К вопросу о личности преступника // Пробл. соц. законности: Респ. межвед. темат. науч. сб. / Отв. ред. В. Я. Тацый. – Харьков: Выща шк., 1980. – Вып. 6. – С. 117–126. 4. *Игошев К. Е.* Типология личности преступника и мотивация преступного поведения. – Горький: Горьк. ВШ МВД СССР, 1974. – 168 с. 5. *Климченко С.В.* Теоретичні, кримінально-правові і кримінологічні проблеми боротьби з посяганням на навколишнє природне середовище (досвід системного аналізу): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одес. держ. ун-т. – О., 1996. – 20 с. 6. Кримінологія: Заг. та особ. частини: Підруч. / За заг. ред. В. В. Голіни. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х.: Право, 2009. – 288 с. 7. *Лейкина Н. С.* Криминология о преступнике. – Л.: Знание, 1978. – 32 с. 8. Личность преступника / Под ред. *Кудрявцева В.Н., Кондрашкова Н.Н.* и др. – М.: Юрид. лит., 1975. – 270 с. 9. *Матвійчук В. К.* Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): Моногр. – К.: Азимут-Україна, 2005.

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

– 464 с. 10. *Сахаров А. Б.* Личность преступника и типология преступника // Соц. законность. – 1973. – №3. – С. 19-24. 11. *Тангиев Б.Б.* Экологическая криминология. Необходимость формирования нового научного направления // Рос. следователь. – 2006. – №4. – С. 42-45.

КРИМИНОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ЛИЧНОСТИ ПРЕСТУПНИКА – СУБЪЕКТА ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ ОКРУЖАЮЩЕЙ ПРИРОДНОЙ СРЕДЫ (СОЦИАЛЬНО-ДЕМОГРАФИЧЕСКИЙ И УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТЫ)

Корнякова Т.В.

Статья посвящена социально-демографическим и уголовно-правовым аспектам криминологической характеристики личности преступников, совершивших правонарушение в сфере охраны окружающей природной среды. Приводится их количественный и качественный анализ.

Ключевые слова: личность преступника, окружающая природная среда, криминологическая характеристика личности.

CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTIC OF A PERSONALITY OF A CRIMINAL – SUBJECT OF CRIMES AGAINST ENVIRONMENT (SOCIAL – DEMOGRAPHIC AND CRIMINAL – LEGAL ASPECTS)

Kornyakova T.V.

The article is devoted the socially-demographic and criminal- legal aspects of criminological description a personality, of a criminal, who commit offence in the field environment protection. Their quantitative and quality analysis is given.

Key words: personality of a criminal, environment, criminological description of a person.

Надійшла до редакції 19.03.2011 р.

УДК 343.8 (477)

М.В. Романов, канд. юрид. наук, доцент
Національний університет
«Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого»,
м. Харків

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА ЗАСУДЖЕНИХ НА ЛИСТУВАННЯ І ЗВЕРНЕННЯ З ПРОПОЗИЦІЯМИ, ЗАЯВАМИ І СКАРГАМИ

Вітчизняна доктрина виконання кримінальних покарань визнає беззаперечність позитивного впливу спілкування й

установлення відносин із зовнішнім світом для засуджених до позбавлення волі. Дійсно, цей інститут має вирішальне